

УДК 658.14

Кондаурова І. О., к. е. н., доцент

Гаврилов А. О.

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ

АНОТАЦІЯ. Статтю присвячено розгляду проблем забезпечення ефективного управління фінансовими результатами діяльності суб'єктів господарювання. Розглянуто сутність формування механізму управління фінансовими результатами господарської діяльності підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: прибуток, управління фінансовими результатами, фінансові результати, прибутковість.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена рассмотрению проблем обеспечения эффективного управления финансовыми результатами деятельности предприятий. Рассмотрена сущность формирования экономического механизма управления финансовыми результатами хозяйственной деятельности предприятий.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: прибыль, управление финансовыми результатами, финансовые результаты, прибыльность.

SUMMARY. The article is devoted to consideration of problems of ensuring efficient management of financial results of activities of enterprises. The essence of the mechanism of formation of the economic management of the financial results of operations is considered.

KEY WORDS: profit, economic mechanism, management of financial results, financial results, profitability.

Вступ. Ефект від використання взаємопов'язаних факторів виробництва, які беруть участь у виробничо-фінансовій діяльності суб'єкту господарювання, проявляється в його фінансових результатах.

Будь-яка економічна категорія має велику кількість визначень. Це пояснюється існуванням різних наукових шкіл і напрямів, які мають власні точки зору. Чітке визначення сутності та змісту понять є запорукою запобігання помилок при прийнятті важливих управлінських рішень. Економічну природу фінансових результатів розглядали І. Бланк, В. Гавриленко, С. Нікітін, В. Палій, Л. Самохін, Я. Соколов, М. Чумаченко тощо. Ці вчені акцентують увагу на дослідженні сутності фінансових результатів з точки зору різних наукових шкіл [1, 3, 5].

Постановка проблеми. Оскільки фінансові результати підприємств взагалі, і зокрема, прибуток є ваговою складовою результативності національної економіки України, важливість та значущість вивчення його природи є дуже актуальними. Тому метою статті є довести, що прибуток є однією з найважливіших категорій в економіці, дослідити теоретичні основи формування механізму ефективного управління фінансовими результатами підприємства.

Результати дослідження. До ХХ ст. у західній економічній думці практично була відсутня самостійна теорія прибутку. Початковий етап формування основних принципів теорії прибутку зазвичай пов'язують з парадигмою економічного аналізу меркантилістів (Т. Манн , Д. Юм). Наукові погляди на прибуток визначалися джерелами її формування. Основним їх цих джерел вважалася зовнішньоекономічна діяльність. Меркантилісти визначали прибуток, отриманий у сфері обміну як різницю між ціною продажу і купівлі товару. Представники маржиналізму С. Джевонс, К. Менгер, Дж. Кларк на основі граничного методу економічного аналізу виявили систему важливих факторів, які максимізують прибуток підприємства.

За радянські часи домінувало трактування прибутку в світлі трудової теорії вартості. Підтримуючи цю теорію, російські вчені З.В. Атлас та В.Я. Іванов вважають, що у прибутку міститься тільки вартість додаткового продукту, створена колективом будь-якого підприємства галузі промисловості та перерозподілена в

повній відповідності із законом вартості . І на цій основі автори роблять висновок , що прибуток виступає формою вираження вартості додаткового продукту . Аналогічних позицій дотримувалися практично всі вчені-економісти радянського часу [5].

Але під впливом розвитку науки і техніки втрачається абсолютна значимість теорії трудової вартості, відповідно до якої прибуток має тільки одне джерело – неоплачену працю. У ринковій економіці прибуток не може бути частиною вартості додаткового продукту не тільки з теоретичних позицій, але і з позицій господарської практики. Зокрема, теорія монополістичної прибутку Е. Чемберліна визначає джерелом виникнення монополістичної прибутку введення монопольних цін. Тобто, згідно цієї теорії, прибуток є доходом, який породжений існуванням монополій, винагородою за монопольне становище на ринку.

Отже, категорія прибутку є дуже складною, тому існує безліч теорій прибутку і необхідно відзначити, що кожна з них наводить досить переконливі аргументи.

Прибуток є найважливішим показником, який узагальнено характеризує виробничо-фінансову діяльність підприємства, виступає основним джерелом розширення основних і оборотних фондів, діючим фактором, який стимулює досягнення більш високих показників виробництва , джерелом доходів державного бюджету. Взагалі формування прибутку передбачає багато аспектів.

Забезпечення ефективного управління прибутком підприємства визначає ряд вимог до цього процесу, основними з яких є [1,3] :

1 . Стратегічна цілеспрямованість розвитку підприємства. Всі стратегічні цілі і завдання підприємства формуються з урахуванням змісту процесу управління прибутком.

2 . Комплексний підхід до формування управлінських рішень. Всі управлінські рішення в області формування і використання прибутку найтіснішим чином взаємопов'язані і мають прямий або непрямий вплив на кінцеві результати управління прибутком.

3 . Динамізм системи управління управління прибутком, тобто врахування змін факторів зовнішнього середовища, ресурсного потенціалу, форм організації та управління виробництвом, фінансового стану й інших параметрів функціонування підприємства .

4 . Взаємопов'язаність із загальною системою управління підприємством. Система управління прибутком безпосередньо пов'язана з виробничим менеджментом персоналу, інвестиційним менеджментом, фінансовим менеджментом і деякими іншими видами функціонального менеджменту.

5 . Альтернативність підходів до розробки окремих управлінських рішень . Реалізація цієї вимоги передбачає , що підготовка кожного управлінського рішення в сфері формування, розподілу і використання прибутку має враховувати альтернативні можливості дій на базі системи критеріїв, що визначають політику управління фінансовими результатами підприємства.

Як відомо, головною метою управління прибутком є забезпечення максимізації добробуту власників підприємства у поточному та перспективному періоді. Ця головна мета покликана забезпечувати одночасно гармонізацію інтересів власників з інтересами держави і персоналу підприємства. Як і кожна керуюча система, управління прибутком реалізує свою основну мету і головні завдання шляхом здійснення певних функцій (рис. 1).

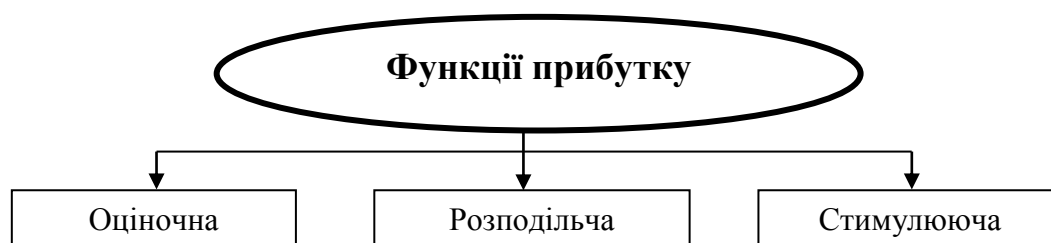

Рис. 1 Функції прибутку підприємства

Побудова механізму управління прибутком вимагає формування систематизованого переліку об'єктів цього управління. За функціональною спрямованістю об'єктів управління прибутком можна виділити два основні їх види: управління формуванням прибутку; управління розподілом і використанням прибутку. В свою чергу, кожен з цих об'єктів управління прибутком поділяється на об'єкти нижчого порядку, утворюючи певну ієрархічну систему.

Слід особливо відзначити, що у зростанні прибутку зацікавлені як підприємство, так і держава. На підприємствах приріст прибутку досягається не лише завдяки збільшенню трудового внеску колективу підприємства, а і за рахунок інших факторів. Саме тому на кожному підприємстві необхідно систематично проводити аналіз формування, розподілу та використання прибутку. У практиці управління прибутком залежно від використовуваних методів розрізняють такі основні системи проведення аналізу на підприємстві [1]:

Горизонтальний або трендовий аналіз прибутку базується на вивченні динаміки окремих її показників у часі. У процесі використання цієї системи аналізу розраховують темпи росту (приросту) окремих видів прибутку, визначаються загальні тенденції її зміни (або тренда).

Вертикальний або структурний аналіз прибутку базується на структурному розкладанні агрегованих показників її формування, розподілу і використання. У процесі аналізу розраховують питому вагу окремих структурних складових агрегованого показника прибутку. У практиці управління прибутком найбільше поширення отримали наступні види вертикального (структурного) аналізу:

- порівняльний аналіз прибутку, основою якого виступає зіставлення значень окремих груп аналогічних показників між собою;
- аналіз рівня ризиків, значення якого пов'язано з тим, що, визначаючи міру прибутку з господарської діяльності слід завжди одночасно визначати і міру відповідних ризиків.
- аналіз коефіцієнтів (R-аналіз), в основі якого покладено розрахунки співвідношення різних абсолютних показників між собою. У практиці управління прибутком найбільше поширення отримали наступні системи аналітичних коефіцієнтів: коефіцієнти рентабельності (коефіцієнт рентабельності активів, коефіцієнт рентабельності власного капіталу, коефіцієнт рентабельності інвестицій тощо), система фінансових коефіцієнтів (коефіцієнти платоспроможності, коефіцієнти фінансової стійкості, коефіцієнти оборотності активів (капіталу)).

Найбільш узагальнену характеристику умов формування прибутку дозволяє отримати інтегральний аналіз. У практиці управління прибутком найбільше поширення отримали наступні системи інтегрального її аналізу [1].

Особливої уваги серед цих систем заслуговує факторний аналіз – аналіз впливу окремих факторів на результативний показник за допомогою детермінованих чи стохастичних прийомів дослідження (індексний метод, кореляційно-регресійний аналіз, елімінування тощо). Обов'язковою і найбільш важливою, на нашу думку, складовою факторного аналізу є зведення внутрішньогосподарських резервів і розробка відповідних заходів щодо зростання прибутку підприємства.

Наступна система – портфельний аналіз прибутку. Цей вид аналізу заснований на використанні «портфельної теорії», відповідно до якої рівень прибутковості

портфеля фондкових інструментів розглядається в одній зв'язці з рівнем ризику портфеля (система «прибуток – ризик»). Відповідно до цієї теорії можна за рахунок формування «ефективного портфелю» (відповідного підбору конкретних цінних паперів) знизити рівень портфельного ризику і відповідно підвищити співвідношення рівня прибутку і ризику. Процес аналізу та підбору в портфель таких цінних паперів і становить основу використання цієї інтегральної теорії.

Зарубіжний досвід економічного аналізу також пропонує використання ряду систем, зокрема, дюпонівську систему інтегрального аналізу прибутку, об'єктно-орієнтований аналіз прибутку [2, 4]. Концепцію об'єктно-орієнтованого аналізу прибутку розроблено фірмою «Модернсофт» (США). Основою цієї концепції є побудова моделі формування прибутку підприємства, яка базується на використанні комп'ютерної технології і спеціального пакету прикладних програм, і має вигляд сукупності взаємодіючих первинних фінансових блоків, що моделюють «класи» елементів, безпосередньо формують суму прибутку. Суб'єкт господарювання отримує можливість самостійно визначати систему таких блоків і класів виходячи із специфіки господарської діяльності підприємства, щоб відповідно до бажаної ступенем деталізації представити в моделі всі ключові елементи формування прибутку. Після побудови моделі користувач наповнює всі блоки кількісними характеристиками відповідно до фінансової звітності підприємства. Систему блоків і класів можна розширювати і поглиблювати по мірі зміни напрямків діяльності та появи більш докладної інформації про процес формування прибутку.

В основі дюпонівської системи інтегрального аналізу прибутку лежить модель Du Pont («Модель Дюпона»), відповідно до якої коефіцієнт рентабельності використовуваних активів визначається як добуток коефіцієнта чистої рентабельності реалізації продукції на коефіцієнт оборотності використовуваних активів.

Подальший розвиток ідея моделі Du Pont набула в розробці системи ZVEI, яку розроблено фахівцями Центральної спілки електротехнічної промисловості Німеччини як система економічних показників для всіх галузей промисловості та типів підприємств [4]. Основною перевагою системи ZVEI є розширення меж аналізу, тобто до показників моделі включені коефіцієнти ліквідності, які надають можливість зробити висновки більш ґрунтовними. Система ZVEI включає такі складові:

- аналіз економічного зростання: збут (динаміка обсягів виробництва та реалізації продукції, виробничих потужностей); результати підприємницької діяльності (динаміка величини прибутків, загальних грошових потоків – потоків капіталу); інвестування капіталу (динаміка основних та оборотних активів, у тому числі виробничих запасів, валових та питомих витрат); додана вартість; зайнятість персоналу тощо.
- аналіз структури: на основі показників рентабельності (модель Du Pont); на основі балансових показників.

Аналіз економічного зростання дає загальне уявлення про процеси розвитку підприємства в минулому, а також про майбутні очікування. Структурний аналіз фінансів підприємства проводиться аналогічно моделі Du Pont, але доповнюється розрахунками грошових потоків (потоків капіталу).

Таким чином, процес управління прибутком підприємства базується на певному механізмі, в структуру якого входять наступні елементи [1,3]:

1. Ринковий механізм регулювання формування та використання прибутку підприємства. Попит і пропозиція на товарному і фінансовому ринках формують рівень цін на продукцію, вартість залучення кредитів, прибутковість окремих цінних паперів, середню норму прибутковості капіталу тощо.

2. Нормативно-правове регулювання питань формування та розподілу прибутку підприємства: податкове регулювання; регулювання механізму амортизації основних фондів і нематеріальних активів, регулювання розмірів

відрахувань прибутку в резервний фонд, регулювання мінімальних розмірів заробітної плати.

3. Внутрішній механізм регулювання формування, розподілу і використання прибутку підприємства.

4. Методична база механізму управління прибутком: сукупність загальнонаукових і спеціальних методів і прийомів вивчення та аналізу формування, розподілу і використання прибутку підприємства.

Ефективний механізм управління прибутком підприємства дозволяє в повному обсязі реалізувати певні цілі і завдання, сприяє результативному здійсненню функцій цього управління.

Важливою складовою частиною механізму управління прибутком підприємства є системи і методи її аналізу. Для вирішення конкретних завдань управління прибутком застосовується цілий ряд спеціальних систем і методів аналізу, що дозволяють отримати кількісну оцінку окремих аспектів її формування, розподілу і використання, як у статичі, так і в динаміці. Отже, процес управління прибутком ґрунтується на проведеному аналізі прибутку, який дозволить грамотно оцінити ситуацію, що склалася на підприємстві, і надасть найбільш вичерпну інформацію для розробки заходів з управління прибутку з метою його збільшення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриленко В. А., Гавриленко В. В. Анализ финансовых результатов / Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 65. – Донецьк, ДонНТУ, 2003.

2. Дойль П. Менеджмент: стратегия и тактика: пер. с англ. / П. Дойль. – СПб. : Питер, 1999. – 560 с.

3. Самохін Л. В. Фінансовий результат як економічна категорія та об'єкт бухгалтерського обліку / Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 97. – Донецьк, ДонНТУ, 2005. – С.51-58

4. Скоун Т. Управленческий учет: пер. с англ. / Т. Скоун. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 179 с.

Кондаурова І.О., Гаврилов А.О. Теоретичні аспекти формування механізму управління фінансовими результатами [Текст] / І.О. Кондаурова, А.О. Гаврилов // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління: "Економічні та екологічні механізми розвитку України та її регіонів": Серія "Економіка", Т.ХІV, вип.267. - Донецьк, 2013. - С. 338-346.

5. Яцюк Н., Халевинская Е. Оценка финансовых результатов деятельности предприятия // Аудит и финансовый анализ. – 2002. - №1. – С.80-100.